

İnsan önyargılarının bilincinde olabilir mi? Tabii ki hayır! Bu kusurunu bilse zaten önyargısını defeder, normale dönerdi. Hepimiz önyargılarımızı içimizde “bilgi” veya “kanaat” biçiminde taşır, inanılır ve normal doğrular olarak görürüz. Bilinç dışıdır önyargı; bu yüzden önyargılı kimselerin vicdanı da rahattır. Diyelim, siyasi rakibe olmadık yakıştırmalarda bulundunuz, söylediklerinizin çoğu uydurmadır; ama bunun böyle olduğunu belki hiçbir zaman anlamayabilirsiniz. Doğruyu konuştuğunuzu düşünürsünüz. Hele çevrenizde sizin gibi düşünenler söylediklerinize kafa sallayarak onay veriyorlarsa, önyargınızı sezmenin ufak bir ihtimali bile kalmaz.

Eğer kompleksli değilseniz, yani hepimizin, ama istisnasız hepimizin, önyargı konusunda kusurlarımızı kabul etmeye pek eğilimli olmadığımızı bilenlerdenseniz, bazı çok istisnai hallerde önyargılarınızın varlığını sezme şansına sahip olabilirsiniz. Aptalın tekidir dediğiniz birinin satrançta şampiyon olduğunu veya fizik alanında ödül aldığını gördüğümüzde bile “önyargılıymışım” demezseniz, önyargılarınız ömür boyu bol olacaktır demektir.

Son referandum sonuçları bu konuda birilerinin iç dünyalarını anlamaları için güzel bir fırsattır. Hatırlar mısınız, kamuoyu araştırmaları “hayır” diyenleri ancak %43 olarak gösterdiğinde önyargılı olan birileri neler neler dememişti ki. Onlara göre durum aynen şöyleymiş: “bir korku imparatorluğunda yaşıyormuşuz, halk korkudan (çünkü dinleniyor, izleniyor, baskı altındadır, yandaş olmayanlar faşistlikle, askercilikle suçlanıyor, “koskoca generaller savcıların önünde boyunları bükük kuyruk yapmışlar”), evet durum böyle olduğundan, halk kamuoyu yoklamalarında hayır oyu kullanacağını korkudan söyleyemiyormuş. Ama sandık başında işler farklı olacaktı. Coşkulu laflar edilmişti: “Halkın yüzde 43’ü hâlâ bu korku imparatorluğuna meydan okuyor ... Helal olsun size!” (bir sosyologun “Yüzde 43’te hâlâ bu cesaret varsa” başlıklı ve 17Ağustos 2010 tarihli yazısı).

Ama aynı oranlar referandumda da çıktı. Şimdi ne demeli? Gizli oyla da halk aynı mesajı verdi. Demek korku ve korku imparatorluğu analizinin temeli yokmuş. Korku korku, halk korkuyor bundan dolayı konuşmıyor laflarının hesabı verilecek mi? Okuyucusuna bir yana, kendine saygısı olan bir kimse bu durumda önyargısını kabul etmesi gerekmez mi? Ama uzmanlar bu olgunluğu çok az insanın gösterdiğini söylerler. Genellikle yapılan, “savunma mekanizmaları” dedikleri yollara sapılmasıdır. Belki halk, seçim kulübesinde gizli kamera vardır diye korkup, böyle oy kullanmıştır, diyebilirler. Malum, dilin kemiği yok. Paradigma değiştirmemek için direncin ne boyutlara varabileceğini Thomas Khun güzel anlatmıştır. Birileri inatla ısrar edecek, eski tutarsız ve çelişki dolu tezlerini savunmak için yeni ek tezler ve açıklamaları gündeme getirecektir.

Korku imparatorluğu söylemi ağızınızla kuş tutsanız devam edecektir. Önyargıyı sürdürme yönteminin bir ayağı yeni mazeretler uydurmaksa, öteki ayağı sessizliktir. Bu konuyu ele almazsınız, gereken yanıtı vermezsiniz, önyargınızı unutturmaya çalışırsınız. Ve başka bir bahaneyle aynı korku söylemini yeniden üretirsiniz. Ama çizdiğim bu karamsar inat tablosunun mesajı paradigmanın değişmeyeceği değildir. Tersini savunuyorum. Uzmanlar değişikliği görüş değiştiren insanlarla açıklamazlar; piyasada düşünce adamı olarak dolaşanlarda yaşanacak değişiklikle açıklarlar. Birilerinin miadı dolmuştur; ve bu arada yeni insanlar sıradadır, onların yerini alacaklardır. Eskiler ve değişemeyenler bir süre daha aramızda dolaşsalar da, yakında yerleri tozlu ansiklopedilerin ve tarih kitaplarının yığıldığı raflardadır.

Ama bu korku edebiyatını yaşatanların haklı oldukları bir nokta var. Bunların bir kısmı eskiden hiç korku nedir bilmezdi. On yıllarca keyfi bir biçimde, “gerek duyulduğunda” birilerinin defteri dürülürken, var olan yok sayılırken içleri rahattı; her şey sihirli bir elden yönetiliyormuşçasına birileri soyulup birileri birden mal mülk sahibi olurken; şiir okuyan veya yazanlar en doğal biçimde yıllarca hapis yatarken; hapishanede forma giyer gibi tek tip giyime zorlanırken; birileri anayasayı arada bir birazcık baypas ederken; birileri sabah karanlığında evlerinden toplanırken, hatta birilerini “faili meçhullere” devrederken bile korkmazlardı. Şimdi korktuklarını söylerken doğruyu söylüyor olabilirler. Korktukları başlarına geldi. Ama elden ne gelir, dönemler değişiyor. Bazı eylem ve kararlar, bazı alışkanlıklar ve bazı eğilimler artık birilerine korkuya mal oluyor olabilir. Ben ise eskiden çok daha fazla korkardım. Hem sol (ortanın solunu, sola saygımdan sol sayamıyorum), hem azınlık, hem sıradan demokrat bir vatandaş olarak korkardım. Hâlâ biraz korkuyorum ama şimdi, eski huylarını hâlâ bazı odaklarda sürdürenlerden korkuyorum. Yani eskiye (kimilerince o güzel dönemlere) döneriz diye içimde bir korku kaldı.

Korkunun başka bir kaynağı kendi vehimleriniz, fobileriniz olabilir. Siz bütün meziyetleri bir bir sıralayıp hepsini kendinize mal ettikten sonra kendinizi bir de “beyaz” ilan ederseniz, kendi algılamanıza göre karşınızda bütün kusurları kendisinde toplamış “kara” vatandaşları görmeye başlarsınız. Beyaz Türk’ün kendi kurduğu önyargılı bir dünyadır bu: bir yanda üstün “bizler” öte yanda korkutucu öcü “öteki”. Etrafımızı saran kötü ruhlara inanmak gibi bir şeydir bu. Huzuru önyargıda aramanın bedelidir fobiler.

Seçmenin çoğu “korku imparatorluğu” sayılan bu düzenden yana. Korkunun ecele çare olmadıklarını bildiklerinden mi dersiniz, yoksa eskiden korkuyu daha derinden hissetmiş olduklarından mı? Önyargılı değilseniz bu konuda çelişki içermeyen çözümlere varabilirsiniz. Önyargılı iseniz paradokslar yaratırsınız: korku imparatorluğu güçlendikçe halk korkuyu yaratanlardan yana oluyor! Bu korku söylemi bana George Orwell’in paradokslarını hatırlatıyor: halk korkutuldukça korkutana desteğini artırıyor. Veya başka türlü söylersek, halk ne kadar bize karşı ise biz de o kadar haklıyız demektir! Halka rağmen halk için der gibi bir şey yani.

*